

JØDENES SYN PÅ JESUS

av

MAGNE SOLHEIM

Kirke og synagoge i den eldste tiden

«Nå hadde menigheten fred over hele Judea, Galilea og Samaria. Den ble bygd opp og levde i ærefrykt for Herren og vokste, styrket av Den Hellige Ånd». Slik skildrer Lukas kirkens kår og liv etter Paulus' omvendelse (Ap. gj. 9.31).

Da Paulus kom til Jerusalem for siste gang og gav en utførlig beretning til Jakob (Herrens bror og menighetsforstander) og de eldste om sitt arbeid mellom hedningene, priste de Gud og sa til ham: «Du ser, bror, hvor mange tusen jøder det er som har kommet til tro, og alle sammen er de ivrige for loven» (Ap. gj. 21.20).

Den jødiske historieskriveren, Flavius Josephus, forteller at i år 62 e. Kr. lot den saddukeiske ypperstepresten Ananus arrestere Jakob og andre kristne. De ble dømt til døden av det høye råd og stenet. Men fariseerne protesterte, fordi dette rådsrådet ikke var lovlig sammenkalt og uten deres vitende (*Antiquitates Judaicae*). Dette sier noe om den respekt fariseerne hadde for den jødekristne «biskop» i Jerusalem.

De kristne jøder i Det Hellige Land hadde sine egne forsamlinger, men de deltok også i tempel- og synagogegudstjenestene. Det var først mot slutten av det første århundre e. Kr. at den skarpe skillelinjen ble trukket opp. Det skjedde etter den forferdelige katastrofen som hadde rammet det jødiske folket i år 70. Jerusalem lå i ruiner, templet hadde gått opp i flammer, over en million jøder hadde mistet livet i kampene om Jerusalem i krigshandlinger og av sultedød. Nærpå hundre tusen ble solgt som slaver. Tempelkultusen og alt det den sto for, var umuliggjort,

og presteskapet ble uten beskjeftigelse og tapte sin betydning; synagogen ble nå enerådende på det religiøse område. Jødedommen måtte nå konsolidere seg og gjøre klart for seg selv og andre hva den sto for. I 90-årene ble det i synagogen innført en bønn som nedkalte Guds straffedom over «nasareerne og de andre frafalne». Bønnen minner om lignende bønner i salmene, og viser klart at de jødekrstne nå følte seg som et fremmedlegeme som synagogen måtte kvitte seg med. Men kirken og synagogen fortsatte å leve side om side. Alle samlet sine krefter for å gjenoppbygge landet.

En ny fryktelig skjebne rammet både synagoge og kirke da den romerske keiser Hadrian besøkte Jerusalem i 130 e. Kr. Han besluttet å bygge opp igjen byen som en romersk koloni som skulle hete «Colonia Aelia Capitolina». På tempelplassen skulle det bygges et tempel for Jupiter. Men da reiste jødene seg igjen til opprør. Denne gangen hadde de en usedvanlig dyktig fører, Simon Bar Kosiba, kjent i historien under navnet Bar Kochba, Stjernesønnen (4. Mos. 24. 17). Navnet skal han ha fått av den kjente rabbiner Akiba, som erklærte ham for Messias.

Romerne ble slått og jaget ut av størstedelen av landet, og jødene begynte for alvor å bygge opp igjen Jerusalem. Keiser Hadrian samlet sine beste hærstyrker fra Britannia, Mellom-Europa og Nord-Afrika, men de led det ene nederlaget etter det andre. Til sist fikk hans dyktigste general, Julius Severus, som holdt til i Britannia, ordre om å ta overkommandoen, men det tok tre og et halvt år før romerne fikk knust det jødiske opprøret i 135 e. Kr. Simon Bar Kochba falt i slutten av krigen.

Romerne var nå fast besluttet på å sette en stopper for jødiske opprør en gang for alltid. De jøder som ble igjen i landet, fikk ikke lov til å holde sabbaten, samles til gudstjenester eller lese Guds ord. Den jødiske religion ble kort og godt forbudt i landet. I Jerusalem som ble gjenreist som en hedensk by, fikk ingen jøder lov til å bo, men heller ingen jødekrstne.

De krstne jøder hadde hatt en meget vanskelig tid under krigen, da de ikke kunne anerkjenne Bar Kochba som Messias. Fra 135 finner vi ingen krstne jøder mer som biskoper i Jeru-

salem. Før den tid skal det ha vært 13 jødekristne biskoper der.

Etter Hadrians død ble mange av de strenge bestemmelsene mot jødene opphevet, og det fortsatte å bo jøder i Palestina. Særlig i Galilea ble det bygd mange synagoger, og en finner ruiner både etter synagoger og kirker rundt omkring i landet. I Kapernaum er det nylig gravd ut ruiner av en kirke, en basilika, men innenfor denne er ruiner av en eldre kirke, og innenfor denne igjen ruiner av et hus som går tilbake til Jesu tid. En mener at her har en funnet ruiner etter det eldste kristne forsamlingshus som er oppdaget. Like ved siden av kirkeruinene er ruinene av en stor synagoge fra ca. 200 år e.Kr. Både kirken og synagogen sto til Kapernaum ble ødelagt av et jordskjelv i det 6. århundre.

Både i Israel og i andre land i Midtøsten kan de fleste kirkesamfunn føre sin historie tilbake til urkristendommen. Det vil ikke nødvendigvis si at de alle stammer fra den jødekristne kirke, for på Jesu tid levde forskjellige folkeslag i og rundt Palestina. Arabisk språk og kultur ble påtvunget befolkningen da muhammedanerne veltet inn over landet i 630 e. Kr. De fleste kristne ble med tiden oppslukt av Islam eller flyttet bort, og kirkene falt i grus, men det var også de som holdt stand, og det tok mange hundre år før arabisk greide å fortrenge arameisk som kirkespråk, ja enkelte kirker holder på arameisk som kirkespråk den dag i dag. Med korsfarerne fikk den romersk-katolske kirke fotfeste og med den kom også latin. Historikerne i vår tid er overrasket over å oppdage hvor lenge typiske seder, skikker og symboler holdt seg innenfor kirken på forskjellige steder.

Oldkirkens syn på jødene

Det er både interessant og trist å legge merke til at i den etterapostoliske tid kommer et nytt syn på jødene inn i den hedningekristne kirken. En merker lite eller ingen ting til den store sorg og nød som Paulus hadde i sitt hjerte når han tenkte på sitt folk. Glemte synes å være Paulus' alvorlige ord: «Ros deg ikke mot grenene, men hvis du roser deg, så er det dog ikke du

som bærer roten, men roten som bærer deg» (Rom. 11. 18). Kirken blir nå det sanne Israel. Første gangen vi finner uttrykket «det sanne Israel» brukt om kirken er hos Justin Martyren ca. 160 e. Kr., i hans dialog med jøden Tryfon, en dialog som trolig bare er et litterært produkt, men der Justin får legge sitt syn for dagen i en akademisk diskusjon med en jøde. Til den tid var iallfall en diskusjon mellom kirke og synagoge mulig, og begge parter kunne ha håp om å overbevise den andre. Men fra nå av ser det ut til at den tiden tar slutt. Kirken, «det sanne Israel», overtar nå alle løfter til Israel, og det eneste som blir tilbake for Israel, er alle harde domsord.

I 380 gjorde keiser Theodosius den Store kristendommen til den eneste tillatte religion i Romerriket. Han sendte ut et edikt som påbød at hver mann i riket skulle bekjenne apostelen Peters tro, én guddom i tre personer, slik som biskopene i Rom og Alexandria lærte det. Alle andre var kjettere og skulle hjemfalle til guddommelig og menneskelig straff. Nå ble kristendommen den eneste lovlige religion i riket. Alt og alle måtte bøye seg for kristendommen der den gikk frem arm i arm med statsmakten som ikke bar sverdet forgjeves. Men jødene lot seg ikke tvinge til omvendelse. Dette var et faktum både for stat og kirke. For jødene måtte det derfor gjøres unntak. De fikk lov til å beholde sin religion og bo i de kristne land, men under særlover. De ble gjort til en pariaklasse. Hva dette ned gjennom tidene førte med seg av menneskelig fornedrelse, kjetterbål og blodbad, er et kapittel for seg, og både kirkehistorien og den vanlige historie foretrekker å gå stilltiende forbi det.

Det jødiske syn på Jesus i tidligere tider

Går en til jødiske kilder, må en undre seg over deres taushet både om Jesus og kristendommen. Det store klassiske verk i jødedommen er Talmud (i tysk oversettelse på ca. 8.600 tettskrevne sider). Den eldste delen av Talmud, kalt Mischna, ble samlet ca. 200 e. Kr. og den yngste delen, kalt Gemara, ca. 500 e.Kr. I

Talmud «taler» over tusen menn som tilhører tretti slektsledd. Jesus blir et par ganger nevnt ved sitt egentlige navn i Talmud, og noen ganger under andre navn. Alle steder er korte og knappe og av polemisk art, men uten historisk verdi.

Jødernes taushet når det gjelder Jesus har sine gode grunner. Da jødedommen skulle konsolidere seg etter de store katastrofer som vi har omtalt, var det om å gjøre å fjerne alt som kunne smake av vranglære. Da det ble fastlagt hvilke bøker som skulle ha plass i den jødiske Bibel, ble alle apokryfe og pseudo-epigrafe bøker fjernet. Ikke en gang Makkabeerbøkene fikk plass, til tross for at Makkabeerne hadde reddet jødedommen i en av de mest kritiske tider i jødedommens historie.

Makkabeerne (168–63 f. Kr.) var av presteslekt, og det var en heldedåd de utførte da de fikk organisert en væpnet folkereisning mot syrerkongen Antiokus Epifanus, som hadde satt seg fore å utrydde jødedommen og erstatte den med en hedensk, hellenistisk religion. Men at den samme presteslekt ble en politisk og helt igjennom verdslig makt med konger som også var yppersteprester, kunne ikke tåles, og Makkabeerne blir ikke omtalt i Talmud. En kan derfor ikke undre seg over at Jesus blir så å si «tiet i hjel». Senere, da kristendommen ble den herskende religion, ble det livsfarlig for jødene å gi uttrykk for sin mening om Jesus. I middelalderen ble det riktignok arrangert religionssamtaler mellom kristne og jøder på forskjellige steder. Det var kirkens menn som sto for dette, og jødene måtte høre på lærde foredrag om kristendommens sannhet, akseptere eller bringe motbevis. Alt dette skjedde under ufrihet, trykk og ofte med angst. Det var særlig kristologien og trenighetslæren jødene opponerte mot.

Men Jesus kunne ikke uten videre ties ihjel i de kristne land der kristendommen var en levende realitet. Like til våre dager har det blant ortodokse jøder sirkulert historier om Jesus, kjent under navnet «Toledot Jesju» (Jesus-historier). De lærde er ikke enige når det gjelder å tidfeste disse historier. Noen mener at de går tilbake til det 6. århundre, andre hevder at de skriver seg fra det 10. eller 12. århundre. De er i alle fall et typisk eksempel

på hvordan en undertrykt minoritet prøver å verge seg mot den offisielle religion som vil oppsluke den.

I «Toledot Jesju» blir det fortalt om en mann, Jesju, som var en uekte sønn av en jødisk kvinne Maria og en romersk soldat. Denne mannen holdt på å føre det jødiske folk vill, fordi han kunne gjøre underverk som ingen andre. Men hvordan var han istand til å gjøre under? Jo, han hadde på urettmessig vis lært å uttale «Navnet», Guds navn, på hebraisk skrevet med fire konsonanter. JHVH (Jahve, Jehova) ble med tiden så hellig at ingen hadde lov til å uttale det. De brukte i stedet ordene Herren (som i våre bibeloversettelser), eller Navnet Himmelen eller andre ord. Bare yppersteprestene hadde lov til å uttale Guds navn én dag i året, på den store forsoningsdag (Jom Kippur), da han gikk inn i Det Allerhelligste. Da templet ble ødelagt, og det ikke lenger var noen yppersteprest, glemte de hvordan Guds navn skulle uttales, og til den dag i dag vet en det ikke med bestemthet. Blant jødene kom så opp en tro, at den som kunne uttale Guds navn, hadde makt til å gjøre så å si hva han ville. Jesus hadde tilranet seg denne makt og brukte den på en respektløs og forførende måte. Det var først da de fikk lære Judas å uttale «Navnet» at han fikk overmannet Jesus, så de kunne få gjøre ende på ham. Disse fortellingene ble særlig lest på julaften, da ingen jøde måtte lese i de hellige skrifter, for da ble han født som hadde brakt så uendelig mye ulykke over det jødiske folk. Hans navn måtte ikke nevnes og Det Nye Testamentet var en forbannet bok som ingen jøde måtte ta i sin hånd.

Slik har de strengt ortodokse jøder sett på Jesus til den dag i dag. Da bibelselskapet i Israel åpnet en bibelbutikk i den nye havnebyen Ashdod i 1969, samlet en flokk ortodokse rabbinerelever seg utenfor butikken. Med store røde hebraiske bokstaver skrev de på utstillingsvinduet: «Jesju Harasja» — Jesus den onde (fienden), og en natt like etter ble vinduet knust. De var oppriktige og ærlige i sin nidkjærhet. For dem var Jesus den onde fiende som er opphavsmannen til all jødisk ulykke og lidelse, det være seg kjetterbål eller Hitlers gasskamre.

Jødene «oppdager» Jesus

Med den franske revolusjonen veltet en ny tid innover Europa. Slagordet «frihet, likhet og brorskap» lød, og ghettomurene falt, og i land etter land i Vest-Europa begynte jødene å få borgerrett og likestilling med andre. Mange av jødene begynte å leve som andre folk og hørte mer på «moderne profeter» enn på sine egne rabbinere. Før de visste av det, var de midt inne i den store kulturstrømmen. På skoler og høyskoler møtte de en ny verden som de måtte orientere seg i, og det varte ikke lenge før en hørte jødiske røster blant verdens vise. Men midt i historien sto Jesus av Nasaret. Mange lot seg døpe. Beveggrunnene kunne være forskjellige. Mange håpet at en dåpsattest skulle gjøre veien inn i det moderne samfunn lettere. Et typisk eksempel er Heinrich Heine. Karl Marx ble også døpt i sine barneår da faren gikk over til kristendommen, og Karl ble opplært i den kristne tro. I sine skrifter hadde han aldri noe annet enn dyp forakt for det jødiske folk som ikke hadde noen eksistensberettigelse i det nye klasseløse samfunn. En regner med at i forrige århundre ble omlag 200 000 jøder døpt. Men vi har ingen rett til å si at alle jøder som lot seg døpe, gjorde det av opportunistiske grunner.

Mange jøder begynte å studere sin egen historie i historisk-kritisk søkelys, og til den jødiske historie hørte også Jesus. I 1838 kom så den første boken om Jesus, skrevet av en jøde. Den kom ut i Frankrike, og var skrevet av den lærde Joseph Salvador og het «Jesus Christ et sa doctrine» (Jesus Kristus og hans lære). Siden den tid har en hel litteratur om Jesus vokst fram i den jødiske verden, og i dag kan vi med rette tale om den jødiske Jesus-forskningen eller Jesus-tolkningen.

I 1938 gav den svenske teologen Gösta Lindeskog ut en doktoravhandling (på 369 sider) med tittelen: «Die Jesusfrage im neuzeitlichen Judentum» (Jesus-spørsmålet i nyere jødedom). I bibliografien bak i boken angir han 371 jødiske forfattere, og de fleste av disse behandler på en eller annen måte Jesus eller historiske og jødiske problemer i forbindelse med Jesus.

Siden 1938 har en rekke nye bøker om Jesus sett dagens lys i den jødiske verden. I en liten bok, «Jesus in Israel» (1970), forteller Pinchas E. Lapide, embetsmann i det israelske utenriksministerium, at i de siste 10 år er det kommet ut 23 bøker i Israel om Jesus på hebraisk, og han sier at for 10 eller 20 år siden var de israelske bøker om Jesus holdt i en akademisk og historisk tone. I den siste halvdel av sekstiårene derimot, merker en en voksende selv-identifikasjon av forfatterne med livet, tankene og skjebnen til deres galileiske landsmann. Med en viss fryd bemerker Lapide at i en tid da «Kristendommens Kristus» av kjente teologer blir redusert eller tilsløret, og Bultmann og hans skole avmytologiserer ham bort fra all virkelighet, er det oppmuntrende å se hvordan «Jødedommens Jesus» får ny substans og troverdighet i litteraturen som skrives i hans hjemland.

Hva mener så moderne jødiske teologer om Jesus? Her er det vanskelig å gi noe generelt svar. De fleste jødiske forskere betoner at Jesus var jøde og må forstås på jødisk bakgrunn og settes inn i den jødiske historie. Mange har energisk forsøkt å vise at Jesus egentlig ikke har kommet med noe nytt, og de prøver å vise likheten mellom Jesu lære og de store jødiske rabbineres lære. Med iver leter de fram fra den rabbiniske litteratur paralleller til Jesu utsagn. I dag tales det mye om å hente Jesus hjem. Jesus hører hjemme hos det jødiske folk og er en av deres store sønner, en stor lærer i Israel som hans folk kan og bør være stolt av. Som mange andre av historiens store menn ble han miskjent i sin samtid. Men Jesus er og var jøde og kan egentlig forstås helt og fullt bare av jøder. «Gi oss vår Jesus tilbake», skrev en tysk jøde, Constantin Brunner, i 1921 (i boken «Unser Christus und das Wesen des Genies»). Dette er blitt sagt og skrevet mer enn én gang siden. Den kjente israelske journalist og forfatter Schalom Ben Chorin (f. 1913), som er helhjertet beskjeftiget med den jødiske Jesus-forskning, skriver: «I setningen «gi oss vår Jesus tilbake» er sammenfattet den nyere bestrebelse på å hente Jesus hjem til det jødiske folk, en bestrebelse som nå i ca. 150 år ikke er kommet til ro».

Men la oss merke oss at «vår Jesus» er den jødiske Jesus — ikke kirkens Kristus.

Når det gjelder den jødiske Jesus-tolkningen, er stoffet så veldig at det er umulig å gå i detaljer, men vi skal først prøve å se litt på hva to av de store jødiske Jesus-forskere som har dannet skole, har å si: Claude Montefiore og Joseph Klausner.

Claude Montefiores syn: Jesus — pastor, profet og lærer

Claude Montefiore (1858—1938) var reformrabbiner i England. Han hadde grundig kjennskap både til jødisk og kristen teologi. Han har utgitt 11 publikasjoner som handler om Jesus eller nytestamentlige spørsmål. Hans mest kjente og betydeligste verk er en kommentar i to bind til de synoptiske evangelier (Markus, Matteus og Lukas). Denne kommentaren kom ut i 1909, og en ny og omarbeidet utgave kom i 1927. Den siste utgaven er blitt trykt opp igjen i New York i 1968. Montefiore skrev sin kommentar for jødiske lesere, for etter hans mening burde jødene lese Det Nye Testamentet, og han har mange gode grunner for det. Først og fremst er det verdifulle ting i NT som ikke finnes i den rabbinske litteratur, som er så omfangsrik at de fleste jøder ikke leser den. En kan heller ikke, slik som det blir gjort fra jødisk side, plukke ut stykker fra evangeliene og stykker fra Talmud og sette dem ved siden av hverandre og påvise likheten, understreker Montefiore. Nei, Jesu lære, som har hatt slik en veldig virkning i verden, er mer enn en liste av sammensatte stykker. Han skriver:

«Jesu lære, som har hatt en slik gigantisk innvirkning på verden, er noe mer og annet enn en oppstykket liste av påbud. Den er ikke bare summen av delene, den er en helhet, en åndsholdning. Denne åndsholdningen bærer genialitetens preg. Den er stor, inspirerende, heroisk. Man vil kanskje ikke alltid være enig i den, den vil kanskje ikke alltid være «praktisk», men den er alltid — eller nesten alltid — stor og fremragende.

Selv om man kunne finne separate, nære paralleller til 970 av, la oss si, de 1000 vers i evangeliet hvor Jesus taler, og selv om man satte dem sammen og gjorde en pen liten bok av dem, ville man ikke ha laget en erstatning av tilsvarende religiøs verdi. Enheten, aromaen, ånden, genialiteten ville være borte. Eller snarere: man kunne ikke inngyte disse i den elegante samlingen av fragmenter og godbiter. Moreceaux choisis*) forblir bare morceaux choisis.»

Montefiore kan ikke sette Jesus ved siden av de store rabbiniske lærere i hans samtid. For Jesus var en profet som kan sammenlignes med de store profeter i det gamle Israel, en Jesaja, en Amos, en Ezeiel og andre. Kanskje ligner han mest Ezeiel. Som profetene forkynte han dom over syndere som ikke ville omvende seg. Likevel er det en forskjell, hevder Montefiore, mellom Jesus og de store profeter før ham. Jesus var også en lærer for den enkelte. Han var sendt til de fortapte, til syndere, og han kom ikke til dem bare med domsforkynnelse. Nei, han vandret sammen med dem, spiste med dem og rørte ved deres hjerte på forskjellig vis. Å kalle syndere til omvendelse og gå til felts mot synden i sin alminnelighet, er én ting, men å leve med syndere, søke å bringe dem til omvendelse, trøste dem, det er en annen ting. Respektable folk holdt seg borte fra denslags folk som Jesus hadde omgang med. Derfor møtte han også motstand. For hvordan kan en holde Guds lov og på samme tid ha selskap med syndere, sier Montefiore. Han karakteriserer derfor Jesus som lærer, pastor og profet i én person og dette var noe nytt og originalt.

At Jesus helbredet syke, er for Montefiore uten all tvil, og da sykdom ble betraktet som en følge av synd, kunne han si at han også hadde makt til å forlate syndere i og med at han helbredet syke.

For Montefiore er det også klart at Jesus ville være Messias. Det blir ofte hevdet både av jødiske og kristne teologer at Jesus ikke gjorde krav på å være Messias, men dette kan han ikke godta. Men hvordan ville Jesus være Messias? Montefiore

*) Moreceaux choisis (fr.) = utvalgte deler, utvalgte biter.

reiser en rekke spørsmål: Var han en kommende Messias, og hva tid skulle han innsettes i sitt kongelige embete? Av hvilken art skulle kongedømmet være? Skulle han være en konge slik Jesaja så Messias, en mektig, god og mild konge som skulle styre sitt folk med rettferdighet? Eller skulle han være en konge over hjertene, en som åpenbarer en ny og høyere forståelse av livet, av godhet og kjærlighet? Skulle hans kongedømme bare omfatte Palestina, eller skulle det komme en ny himmel og en ny jord der de døde skulle stå opp til nytt liv? Måtte han først lide og dø for å kunne herske i herlighet? Var Messias og den lidende Guds tjener én og den samme? Montefiore bare reiser disse og andre spørsmål uten å gi noe svar. Men han sier at dersom Jesus gjorde krav på å være Messias på en eller annen av disse måter, ville dette være opphavet til den største konflikt mellom Jesus og de jødiske myndigheter. En som gjorde krav på å være Messias, ville nødvendigvis gjøre ende på saddukeernes makt, for de var lydige redskaper i Roms hender. En konflikt med saddukeerne måtte derfor også føre til en konflikt med Rom. For fariseerne måtte det rett og slett føles som hovmod at en mann som våget å kritisere loven og den offisielle tolkning av loven, skulle gjøre krav på å være Messias. Jesus måtte derfor få en tragisk ende.

Det er ofte blitt hevdet av jødiske forskere at jødene ingen skyld har hatt i Jesu død. De hadde ingen makt til å henrette noen, og Jesus ble korsfestet av romerne fordi de så i ham en farlig politisk oppvigler. Montefiore mener at evangeliens beretninger om prosessen mot Jesus er farget av en senere tid, da det gjaldt å få inngang med evangeliet i den romerske verden. Derfor var det om å gjøre å stille Pilatus i et så gunstig lys som mulig. Men han hevder at bak arrestasjonen av Jesus sto det korruperte saddukeiske presteskap, og kanskje hadde de noen av de ledende rabbinere med seg. Det kan derfor ikke være noen tvil om at jødiske myndigheter sto bak dommen som ble felt fra romersk side. Montefiore skriver: «Det berømte ropet «Korsfest ham!» er antagelig uhistorisk. Men hvilket hav av jødisk blod og uendelig jødisk elendighet har det ikke blitt årsak til, og alt

dette er skjedd ved kristne hender. En mann ble uskyldig henrettet og millioner har blitt uskyldig drept, torturert og hatet for denne ene manns skyld.»

Etter at han har gjennomgått de tre evangelistenes beretninger om Jesu lidelse og død, kommer han med følgende refleksjoner: De som tror på Guds rettferdighet, kan bare bøye sitt hode i ærefrykt og tillitsfull lydighet. For til tross for den uendelige elendighet som har kommet over jødene på grunn av Jesu død, og til tross for falsk teologi som har ført til forfølgelse som har rammet også andre enn jødene, så må en kunne innse at Jesu død på samme måte som hans liv har vært til uendelig velsignelse for verden. For kristendommen er bygd like mye på Jesu død som på hans liv, og gjennom kristendommen er noen av de fundamentale sannheter i jødedommen blitt bragt til en stor del av verdens folk. Men for at dette kunne skje, måtte det jødiske folk lide. — At det jødiske folk er kalt og utvalgt til å lide, er en tanke som vi finner hos mange jødiske tenkere.

Montefiore mener at bak oppstandelsesfortellingene er det en historisk sannhet, om enn på en annen måte enn evangelistene beretter. Jesu disipler, eller noen av dem, har sett Jesus i en visjon, og de trodde at dette var en visjon av deres oppstandne Mester. Dette er mye mer sannsynlig enn at de fortalte noe som de visste ikke var sant, eller at fortellingene om oppstandelsen er fullstendig legendariske og vokste frem slik som legender gjør uten at noen vet hvordan det går til. Selv er han tilbøyelig til å tro at visjonen var av subjektiv art, men han føyer til: «Dersom vi tror på sjelens udødelighet, må vi også tro at Jesu ånd overlevet døden og at det kunne være Guds vilje at disiplene på underfull måte skulle få oppleve en slik uvanlig visjon».

Montefiore peker på at det er forskjell på Jesu forkynnelse og disiplenes forkynnelse: Jesus forkynte «riket», men disiplene forkynte ham. Etter Montefiores syn betyr Jesus et nytt høydepunkt i historien, men Jesus viser ikke jødene veien til Gud. For Gud har de kjent lenge før Jesus kom.

Joseph Klausner: Jesus — en betydelig og eiendommelig jøde

I 1922 kom det i Jerusalem ut en bok på hebraisk med tittelen, «Jesus, hans samtid, hans liv og lære». Forfatteren var *Joseph Klausner* (1874—1959). Han var født og oppvokst i Russland, og hadde studert filosofi og semittiske språk i Heidelberg. I 1925 ble han professor i nyhebraisk litteratur ved det nyopprettede Hebraiske universitet i Jerusalem. Klausner skrev sin bok for dem som ville ha sitt åndelige sentrum i Palestina. Selv var han jødisk nasjonalist og sionist. Boken ble senere oversatt til mange språk og er kommet ut i flere opplag. Den vakte stor oppmerksomhet både blant jøder og kristne. (Til 1933 var den blitt omtalt i 400 artikler på 12 språk.) Boken er et bredt anlagt verk, i tysk oversettelse på 629 sider.

Klausner undersøker først hvilke kilder en kan bruke dersom en vil vite noe om Jesus. På 73 sider analyserer han det kildestoff som kunne komme i betraktning (bortsett fra Det Nye Testamentet): Talmud, Midrasch, Flavius Josephus, Toledot Jesju, de apokryfe evangelier, romerske historieskrivere og de eldste kirkefedre. Han kommer til det resultat at Det Nye Testamentet er så å si det eneste kildestoff for vår viten om Jesus. Deretter følger et kapittel på 73 sider som han kaller «De kanoniske evangelier og Jesu-liv-forskningen». Han gir et oversyn både over den kristne og den jødiske Jesu-liv-forskning. Klausner hevder at ut fra evangeliene, og særlig de synoptiske evangelier, går det an å få kjennskap både til Jesu liv og lære. I de siste utgaver av sin bok drøfter han den formhistoriske skole og skriver: «Det kom endatil så vidt at en av lederne av denne skole, R. Bultmann, uttrykkelig betonte at vi nesten ingenting vet om Jesus, hans liv og personlighet, og at det ikke lar seg bevise at et eneste utsagn av Jesus virkelig kom fra hans munn. — Så er Jesus-forskningen atter kommet dit hen at den fornekte muligheten av at vi kan vite noe om Jesu liv, lære og vesen, selv om den ikke helt ut fornekte Jesu historiske eksistens. Men i praksis vil vel det si omtrent det samme.»

Klausner gjør oppmerksom på at det evangelistene beret-

ter om, bare ligger 30–40 år tilbake i tiden, og den gang visste folk å ta vare på hva de hørte, på en ganske annen måte enn nåtildags. Han spør hvordan det i det hele tatt ville være mulig å skrive historie, dersom historikerne skulle behandle sitt kildemateriale på samme kritiske måte som visse teologer gjør når de analyserer evangeliene. Han sier at en jøde, en muhammedaner eller buddhist kan skrive mer objektivt om Jesus enn «en frisinnet teolog», for disse teologer er ikke historikere og må se alt gjennom sine teologiske briller. Klausner mener at også legender kan tjene til historisk kildestoff, for de sier noe om den person slike legender blir fortalt om.

Klausner har, i likhet med Montefiore, grundig kjennskap både til jødisk og kristen teologi. Halvparten av boken er viet tidshistoriske problemer, slik at Jesus kan sees og forstås ut fra sin samtid. For Klausner er det vanskelig å gi noe entydig bilde av Jesus, for i én og samme person er det så mange nesten uforenlige trekk. At Jesus kunne helbrede syke, er etter hans mening noe som ikke kan bestrides. Han hadde en mystisk kraft som psykologene, legene og naturvitenskapsmennene ikke har undersøkt tilstrekkelig, for de kjenner bare de naturlover som vitenskapen har oppdaget. Klausner understreker at Jesus også hadde en uvanlig sterk suggestionskraft. Ellers kunne ikke hans disipler ha æret og beundret ham som de gjorde, og de hadde ikke med slik trofasthet oppbevart og overlevert hvert ord han sa, selv ting de ikke forsto — og de hadde heller ikke med slik kraft kunnet påvirke tusener og atter tusener av mennesker. Med tiden ble hans åndelige bilde mer og mer forklart i dem, til han til slutt ble lik en guddom. Klausner gjør oppmerksom på at noe slikt aldri har hendt en annen historisk person, og dette skjedde blant et folk med en to tusen år gammel kultur, og han spør hvor hemmeligheten i dette ligger, og skriver: «Svaret på dette spørsmål er å finne i Jesu mangslunget personlighet og i den måte han fremførte sin lære på». For på den ene side var Jesus beskjeden, ydmyk, mild og fredselkende og uvanlig tålmodig, men på den annen side hadde han en tro på sin misjon som grenser til selvforherligelse. Av alle dødelige

mennesker står han Gud nærmest, og én dag skal han sitte ved Guds høyre hånd. Jesus er større enn kong Salomo, større enn profeten Jonas, større enn templet. Johannes døperen var den største i sin tid, men Jesus regner seg å være uforlignelig større enn han. Ja, så sterk var Jesu tro på seg selv, at han etterhvert tilskrev seg høyere autoritet enn de største menn i Israel. Derfor pleide han å si: «Dere har hørt at det er sagt av de gamle, men jeg sier dere». Det er en kjent ting, sier Klausner, at aldri virker en overbevisning sterkere enn når den som bærer den frem, er gjennomtrengt av en dyp selvtillit. Den som tror sterkt nok på seg selv, kan også tvinge andre til å tro på seg så sterkt som på Gud. Men selv om Jesu overdrevne selvtillit kan virke frastøtende, så var han likevel så mild, ydmyk og fredsel at den ikke alltid gjorde seg gjeldende og ikke altfor sterkt.

Klausner betoner at Jesus var folkets mann. Han oppførte seg som et vanlig menneske, som en håndverker fra Galilea. Men nettopp denne hans stillfarende fremferd og folkelighet i alt han gjorde og sa, gjorde ham så tiltrekkende. Han elsket liljene på marken og fuglene under himmelen. Han tok med glede imot barna som ble bragt til ham. Hanegal og høner med sine kyllinger, den kveldsrøde himmelen og mørket før dagen bryter frem, alt dette fikk sin plass i hans lignelser og ordspråk. Men Jesus var på ingen måte en ukyndig mann, fremholder Klausner. Han kjente Bibelen som den beste fariseer og var velkjent i den fariseiske skriftutlegning. Han er gjennomtrengt av de store tanker fra profetene og salmene, og visste å anvende dem i sin forkynnelse. Han var vel inne i all teologisk tradisjon og tankegang i sin samtid.

Jesus samlet de fattige og undertrykte om seg, og han hadde medlidenhet med det brede lag av folket som var som får uten hyrde. Han står utenfor de tre religiøse partier i sin samtid og er hverken fariseer, saddukeer eller essener. Han fordrer at menneskene må være villig til å gi opp alt for hans skyld, og viser dem som vil følge ham, uendelig stor kjærlighet, men på samme tid er han streng i sine krav. Han er forsonlig og mild og tilgir de største syndere, men han er skarp og streng og sier

til Peter: «Vik bak meg, Satan!» Han truer syndere med helvete og det ytterste mørke og roper vé over Kapernaum, Betsaida og Korasin. Han vender seg mot fariseerne i de skarpeste ordelag, og han jager pengevekslerne og duehandlerne fra tempelområdet. I begge disse ekstremer – i den største hjertegodhet og i den heftigste forbitrelse – nærmer hans karakter seg den profetiske karakter. Men likevel er han ikke profet, sier Klausner. Han mangler profetens verdensvide blick og mangler deres evne til å trøste med guddommelige trøsteord. Men likevel, nettopp disse to motsetninger i én og samme person er tegn på hans storhet. Bare den som er stor både når han tilgir og tilretteviser, kunne gjøre et slikt uutslettelig inntrykk på alle han kom i berøring med.

Klausner ser i Jesus en stor kunstner i å fortelle lignelser. Hans lignelser er vakre, korte og folkelige og tatt rett ut fra dagliglivet, men de har et dypt etisk innhold. Han formet også vidunderlige utsagn. De er korte, skarpe og rammende og som hvasse piler trenger de inn i hjertet og blir uforglemmelige epigrammer og ordspråk. Derfor kunne hans disipler oppbevare dem så å si ordrett slik som de ble sagt. For nesten alle bærer de stemplet av Jesu store og enestående personlighet. Klausner siterer flere av disse «ordspråk». Her skal bare nevnes noen: «Ikke de friske, men de syke har bruk for lege.» «Å sile myggen og sluke kamelen.» «La de døde begrave sine døde.»

Klausner betoner sterkt at Jesus var helt og fullt jøde. Han deltok i gudstjenestelivet som jøde, og hans virkefelt var innenfor det jødiske folk. Han tenkte aldri på å oppheve loven (Tora = loven, læren) og proklamere sin egen lære. Jesus var og forble jøde til sitt siste åndedrett. Men likevel finner Klausner hos Jesus noe som sprenger jødedommen. Hvis ikke Paulus hadde funnet tilknytningspunkt hos Jesus, hadde han ikke så radikalt kunnet bryte med loven. Jesus drog ikke den siste konsekvens av sine ord. Han levde som en lovtro jøde til sin siste dag.

Etter Klausners mening kom Jesus egentlig ikke med noe nytt. En kan finne paralleller til det meste av Jesu lære i den rab-

binske jødedom. Men Jesus plukket alltid ut den ene perle fra den store steinhaugen, dvs. fra det umåtelige omfangsrike stoffet som rabbinerne opererte med. Men dette er både hans sterke og svake side. Det viser seg i Jesu etikk som bærer stemplet av hans egenart. For Jesus betydde etikken alt, og en slik mann har jødedommen aldri frembragt før. Men Jesus setter alt på spissen. Hvordan kan f. eks. en stat styres etter de prinsipper som en finner i Bergprekenen, spør Klausner. Det er nok å minne om at en ikke skal sette seg opp mot det onde. Klausner understreker at jødedommen hverken bare er religion, eller bare etikk, men en sum av alt som folket har bruk for både til sitt religiøse og til sitt kulturelle og nasjonale liv, og han sier at historien har vist at det jødiske folk ikke tok feil da de avviste Jesu livsfjerne etiske normer. De kan appellere til prester og munker og enkelte åndelige religiøse individer, men nettopp av samme grunn vil den store masse slå inn på en verdslig livsvei. Slik har det vist seg å være i kristendommens verden fra Konstantins tid til idag. Religionen har vært så etisk og idealistisk som mulig, men det politiske og sosiale livet så barbarisk og hedensk som mulig, understreker Klausner.

Grunnen til Jesu verdensfjerne etikk finner Klausner i hans tro på den nær forestående dommedag og troen på Guds rike som snart skal bryte frem. Først når en forstår denne tros vesen, kan en skjønne at jøden Jesus i sin sedelære kunne komme med slike ekstreme standpunkter. — En får likevel et inntrykk av at Jesu etikk tross alt har en veldig appell også for Klausner. For når han i slutten av sin bok summerer opp hva Jesus betyr for jødene, nevner han nettopp hans etikk (se nedenfor).

Klausner understreker sterkt at Jesus regnet seg selv for å være Messias, og uten å ta Jesu messianske selvbevissthet alvorlig, kan en ikke forstå hans virksomhet. Fremfor alt er hans forkynnelse av Guds rike helt og fullt preget av hans messiansk-eschatologiske syn. Klausner skriver: «Jesus var overbevist om at han var Messias. Det kan det ikke være noen tvil om. Ellers ville han ikke ha vært noe annet enn en svindler og bedrager og hadde ikke kunnet skape historie og en ny religion som har

bestått snart i 2000 år og har 500 millioner tilhengere.» (Idag måtte han ha skrevet en milliard.)

Fra dåpen av var Jesus seg bevisst å være Messias, men fortellingen om fristelsen i ørkenen viser at hans Messias-ideal ikke var identisk med de vanlige folkelige Messias-forestillinger. Derfor talte han ikke til noen om at han var Messias før han åpenbarte det for sine disipler ved Cæsarea Filippi, og nå måtte han også gjøre klart for dem hva det innebar at han var Messias. Klausner skriver: «Det er høyst sannsynlig at like etter at disiplene hadde anerkjent ham som Messias, begynte han å tale om den lidelse han måtte gjennomgå. Hele kristendommens historie ville være uforståelig dersom vi nekter dette. For da disiplene etter hans korsdød trodde på ham som Messias, så har han sikkert i sin levetid talt om lidelsen han hadde i vente». Men hvor skulle lidelsen finne sted? spør Klausner. Sikkert i Jerusalem, forklarer han, for Jesus sa: «Han skal forkastes av de eldste yppersteprestene og de skriftlærde». Jesu inntog i Jerusalem på eselryggen var derfor gjort i full bevissthet om at han red inn som Messias. Det stemte med hele hans sjelelige innstilling at han kom ydmyk ridende på et esel, og på samme tid ville han oppfylle profetordet fra Sakarias 9.9. Jesus ble også mottatt av folket med hyldningsrop som Messias.

Men hvordan skulle han få folket til å ta imot seg som Messias? spør Klausner. Jo, sier han, nettopp i den hellige by, Jerusalem, som nå var full av pilgrimer fra alle kanter, ville Jesus kalle folket til bot og omvendelse. Han ville forkynne at Messias var kommet. Hans ord ville slå ned i folket, så det virkelig ville gjøre bot. Deretter måtte, etter jødisk tro, de onde dager komme, som ble kalt Messias-veene. Disse ville ramme både ham og folket (det var dette han siktet til da han talte med sine disipler om sine lidelser). Men Gud ville gjøre under, Rom ville falle, men ikke ved menneskehånd. Jesus skulle nå ved et Guds under åpenbares som Menneskesønnen og komme på himmelens skyer og sammen med sine disipler dømme

Israels tolv stammer. Til støtte for denne oppfatning henviser Klausner til Danielboken, Henoksbok og IV. Esrasbok.

Men Jesus kom i konflikt med jødernes ledende menn i Jerusalem. Ved «tempelrensningen» nedkalte han det korrupte presteskaps vrede over seg, og med sine hårde taler til fariseerne fikk han dem imot seg. Dette førte til at han ble arrestert, men hos folket hadde han gunst. Likesom Montefiore avviser Klausner påstanden som så ofte blir reist fra jødisk side, at romerne alene hadde skylden for Jesu død. Men han understreker til sist at jødene som folk er like lite ansvarlig for Jesu død som grekerne er skyldig i Sokrates' død, og han spør: Hvem ville i dag tenke på å gjengjelde grekerne for Sokrates' død? Og han tilføyer: «Over jødene blir det tatt hevn i 1900 år for jøden Jesu skyld, for hans døds skyld. Med strømmer av blod har de måttet betale for det, og det er ennå ingen ende på dette».

Klausner mener at oppstandelsesberetningene har sin grunn i en visjon. Han skriver: «Uten tvil hadde noen av de entusiastiske galileere en visjon av deres Mester og Messias». Denne visjon ble grunnlaget for kristendommen. Jesu oppstandelse ble et bevis for hans messianitet og for at Guds rike var nær. Uten oppstandelsestroen hadde vel Jesus blitt glemt, sier Klausner, eller kanskje hadde det blitt bevart en samling som inneholdt utsagn om hans høye etiske lære og fortellinger om hans undergjerninger.

Siste kapitel i Klausners bok har overskriften: «Hva betyr Jesus for jødene?» Klausner slår ennå engang fast at Jesus var jøde. Hans livs historie er historien om en av de mest betydelige og eiendommelige menn. Hans lære var et jødisk læresystem av betydelig art. Dette kommer til uttrykk både i dets sannhet og svermeri. Hans folk tok ikke imot hans lære, og hans tilhengere har til den dag i dag spottet og forfulgt jødene og jødedommen. Men til tross for alt dette kan en ikke skrive jødefolkets historie uten å ta Jesus med, og også å skatte hans lære.

Sett fra verdenshistorisk synspunkt er Jesus uten tvil «et lys for hedningene» (Jesaja 49.6). For hans disipler har bragt

Israels lære (Tora), om enn i ufullkommen form, ut til hedningefolkene i hele verden. Denne verdenshistoriske betydning av Jesu lære kan ingen jøde nekte, hevder Klausner. Men det jødiske folk kan ikke anerkjenne ham hverken som Gud eller Guds sønn, slik som det blir fremstilt i treenighetsdogmet. Begge deler ville for en jøde ikke bare være blasfemisk, men også uforståelig. Det jødiske folk kan heller ikke anerkjenne ham som Messias, for Guds rike, Messias' dager, er ikke kommet. Men for det jødiske folk er Jesus en lærer i høy moral og som lignelsesforteller en stor kunstner, og så kommer Klausner med sitt bemerkelsesverdige utsagn om Jesu sedelære som han før har kritisert for å være verdensfjern og ugjennomførlig i denne verden. Han skriver: «Likevel er hans sedelære opphøyet, mektigere og mer original enn alle andre hebraiske etiske systemer, og når en gang den dag kommer at denne etikk blir avkledd det mystiske og mirakuløse hylster som omgir den, da vil Jesu bok i etikk bli en av de mest utsøkte skatter i den jødiske litteratur.»

Som før nevnt vakte Klausners bok stor oppmerksomhet både i kristne og jødiske kretser. Fra ortodokst jødisk hold ble og blir den betraktet som en farlig bok, «en dødelig gift». Klausner tilhørte ikke, slik som Montefiore, den liberale vesterlandske jødedom. Han var jødisk nasjonalist og sionist med solid jødisk bakgrunn fra Russland. Hans bok var skrevet på hebraisk, og den var i første rekke beregnet for den akademiske verden som hadde sitt sentrum i det nye Hebraiske Universitetet i Jerusalem. De ortodokse jøder hadde og har på mange måter rett, sett fra deres synspunkt. For gjennom Klausners bok blir Jesus, hvis navn ikke måtte nevnes, trukket frem i lyset, og det blir slått fast at Det Nye Testamentet, den forbannede bok, er det eneste troverdige kildestoff om Jesus. Betydningen av Klausners bok ligger ikke minst i dette at den viste jødene veien til NT. For noen år siden skrev en tidligere rabbinerstudent at han stjal seg til å lese Klausners bok, og det førte ham til NT, og gjennom NT ble han ført frem, ikke bare til den Jesus som Klausner presenterer, men til den levende Jesus

Messias og Frelser. Dette er vel et av de få unntak. Men det er sikkert ingen tilfeldighet at det ved det Hebraiske Universitet i Jerusalem nå i flere år har vært en professor som har som særskilt oppgave å forelese i NT for jødiske studenter. (Han er professor for historie i det annet tempels tid.) Gjennom Bibelselskapet er det blitt solgt ikke så få greske NT til jødiske studenter.

David Flusser: Jesu selvvitnesbyrd

Professor *David Flusser*, som innehar dette professoratet, gav i 1968 ut en liten bok, rikt illustrert, på 154 sider. På bokens perm står kort og godt «Jesus». Men på titelbladet inne i boken står «Jesus in Selbstzeugnissen und Bilddokumenten». Den er oversatt til engelsk og svensk. Flusser sier i innledningskapitlet at boken først og fremst er skrevet for å vise at det går an å skrive en livshistorie om Jesus. Denne boken skiller seg på mange måter ut fra det vi ellers møter i den jødiske Jesusforskningen. Den er ikke skrevet med noen bestemt adresse til jøder. Forfatteren vil presentere Jesus for leserne, og han sier at vår tid synes å være særlig egnet til å forstå det Jesus ville bære frem. Han skriver: «En dyp angst for fremtid og nåtid har vakt i oss en ny åpenhet og forståelse. Vi er i dag mer mottagelige for Jesu omvurdering av alle vanlige verdier (Umwertung aller üblichen Werte).»

Flusser har et grundig kjennskap til Jesu samtid og benytter nytt stoff som den senere tids funn og forskning har bragt for dagen, og nettopp ut fra hans samtid vil han vise oss Jesus. En kritisk leser vil sette forskjellige spørsmålstejn. Vi kan her ikke gå i detaljer. Flusser betoner at Jesus på ingen måte var en ulærd mann. Han var godt inne både i Den Hellige Skrift og tradisjonen. At han var sønn til en snekker (tømmermann) eller selv var snekker, sier ingen ting om at han var uten god boklig utdannelse, for rabbinerne skulle ha et håndverk ved siden av sitt rabbineryrke, og som særlig lærde gjaldt nettopp snekkerne. Når rabbinerne diskuterte særlig vanskelige spørsmål.

speide de gjerne å si: «Er her en snekker eller en sønn til en snekker som kan løse dette spørsmål». Selvfølgelig gir ikke dette i og for seg Jesus noen kvalifikasjon som skriftlærd, men ifølge Flusser viser det i alle fall at vi ikke har rett til å tolke «tømmermanns-sønnen» slik som det ofte blir gjort.

Ved dåpen fikk Jesus Den Hellige Ånds gave, hevder Flusser. Og gjennom stemmen som lød der, fikk han visshet om at han var utkåret til Guds tjener, Guds utvalgte. Det er ingen grunn til å tvile på den historiske sannhet av det som blir fortalt i dåpsberetningen, mener han. Jesus hadde charismatiske gaver, blant annet til å lege. Han var en lærer som brukte sin kunnskap både fra Skriften og den rabbiniske tradisjon. Han forsto å finne frem til kjernen i stoffet, men han gikk også sine egne veier i sin forkynnelse, var en mann som omvurderer alle vanlige verdier.

Jesus var seg bevisst å være Messias. På forklarelsens berg lød stemmen: «Dette er min sønn, den utvalgte. Hør ham». Det blir også fortalt at Moses og Elias talte med Jesus om den utgang hans liv skulle få i Jerusalem, sier Flusser. Han skriver: «Sønneforholdet fører altså ikke til livet, men til døden som alt mange profeter hadde lidt før ham. Etter forklarelsen var bevissheten om hans barneforhold forbundet med følelsen av at han måtte dø. Før inntoget i Jerusalem hadde han en anelse om sin tragiske ende.»

Når Jesus kjempet i bønn i Getsemane og ba om at kalken om mulig måtte tas fra ham, var han nær på å være ulydig mot røstene som hadde kunngjort hans utvelgelse og hans barneforhold til Gud. «Men», skriver Flusser, «han overvant fristelsen til å flykte bort fra Getsemane i nattens mørke. Han underkastet seg sin himmelske fars vilje ved å drikke kalken som han alt før ante var bestemt for ham».

Etter Flussers mening var det ypperstepresten og hans folk som sto bak arrestasjonen av Jesus, og det var ingen regulær rettergang i lovlige former som fulgte etterpå. At Pilatus prøvde å frigi Jesus, er ingen historisk forfalskning slik som Montefiore, Klausner og andre er tilbøyelige til å tro, mener Flusser. Han

hevder at Pilatus så at Jesus var politisk ufarlig. Barrabas derimot var en jødisk frihetskjemper og for romerne en farlig mann. Det var romersk praksis at de benådet en jødisk fange til påskefesten, og det var lett for yppersteprestene å vekke folkets sympati for en jødisk frihetskjemper. Men bare en av de to kunne frigis, Jesus eller Barrabas. Motstrebende frigav Pilatus Barrabas og lot Jesus korsfeste.

Flusser skriver: «En kan ikke tvile på at den korsfestede viste seg for Peter, deretter for de tolv og siden for mer enn fem hundre brødre, og deretter viste han seg for Jakob og for alle apostlene og tilsist for Paulus på veien til Damaskus.»

Fra jødisk side er det blitt påpekt at Flusser bruker en kristelig teologisk terminologi, og at en ikke kan merke at forfatteren selv hører jødedommen til.

Martin Buber og Schalom Ben Chorin: Jesus – min bror

I en kategori for seg står Martin Bubers bok «Zwei Glaubensweisen» (To måter å tro på). *Martin Buber* (1878-1965) er velkjent i den jødiske og kristne verden som teolog og religionsfilosof. Fra 1923-33 var han professor i Frankfurt, og fra 1938-51 professor ved det hebraiske universitetet i Jerusalem. Bubers bok er et dypsindig verk om Jesu tro og den troen som senere oppsto, troen på Jesus. Buber definerer den hebraiske tro ('emuna) som tillit, tiltro. Den kommer til uttrykk i den klassiske jødiske trosbekjennelsen: «Hør Israel! Herren vår Gud, Herren er én!» (5. Mos. 6.4). Den jødiske art for bekjennelse er en proklamasjon. Den greske tro (pistis) derimot betyr å holde noe for sant. Den hebraiske og greske tro er to forskjellige måter å tro på. Jesu tro står for Buber som det høyeste og klassiske uttrykk for den hebraiske tro. Den greske tro kommer til uttrykk i den johanneiske og paulinske teologi. Der betyr troen å holde for sant visse trossannheter som er nødvendig til frelse. Denne tro er ifølge Buber vesensfremmed for jødedommen.

Buber sier i forordet til sin bok at i nær på 50 år har Det Nye Testamentet vært hovedgjenstanden for hans studier, og det går

tydelig frem at Jesus har gjort et uutslettelig inntrykk på ham. Han skriver: «Jesus har jeg fra min ungdom av sett på som min store bror. At kristendommen har betraktet ham og betrakter ham som Gud og forløser (frelser), er et faktum som for meg alltid har vært av største alvor, som jeg både for hans skyld og for min egen skyld må prøve å forstå. Mitt eget broderlige og åpne forhold til ham er stadig blitt sterkere og renere, og jeg ser ham i dag med sterkere og renere blick enn noen gang før. Det er for meg klarere enn noen gang at han har krav på en stor plass i Israels troshistorie og at denne plass ikke kan forklares ved noen av de vanlige kategorier.»

Schalom Ben Chorin, som er en elev av Buber, skriver: «Jesus er for meg den evige bror, ikke bare en menneskebror, men min jødiske bror. Jeg kjenner hans broderlige hånd som griper meg forat jeg skal følge ham. Det er ikke Messias' hånd, hånden med sårmerke. Det er bestemt ingen guddommelig hånd, men en menneskehånd som bærer merker etter den dypeste lidelse. Dette skiller meg som er jøde fra kristendommen. Men likevel er det den samme hånd som vi vet leder oss. Det er hånden til et stort trosvitne i Israel. Hans tro, hans betingelsesløse tro, hans grenseløse tillit til Gud, Faderen, hans villighet til å ydmyke seg helt og fullt under Guds vilje, det har Jesus i sitt liv gitt oss, både jøder og kristne et levende eksempel på. Jesu tro forener oss, men troen på Jesus skiller oss. — Troen på Messias, den andre person i treenigheten, noe som ingensteds er bevitnet i Det Nye Testamentet, Jesus som den eneste rettferdige som stedfortredende tar på seg en sonende lidelse, alt dette må nødvendigvis skille oss».

Jødiske innvendinger og forventninger

Den jødiske Jesus-tolkningen betoner ofte sterkt forskjellen mellom den jødiske Jesus, (d.v.s. den virkelige Jesus) og kirkens Kristus. Den kristne lære om Jesus hverken stammer fra Jesus eller stemmer med Jesu oppfatning av seg selv. Den jødiske Jesus er i kristendommen blitt til en guddom og en midler mellom

Gud og menneske. Men dette må avvises som ujødisk. Den kristne lære om inkarnasjonen og treenighetslæren er de store anstøtstener for jødisk tenkning. Gud kan ikke bli menneske, og et menneske kan ikke bli Gud. Begge deler strider mot den rene monoteisme. Jødernes ufravelige tro, som har kostet dem så mange martyrer, er: «Herren vår Gud, Herren er én». Mange av de jødiske bøønner som en from jøde ber daglig, er preget av dette syn, og de er på samme tid «antikristologisk» farget.

Jødernes avgjørende argument mot at Jesus er Messias, er at verden er uforløst. Med Messias skal etter jødisk tro en ny tid bryte frem, Messias' dager, med et frigjort og forløst jødisk folk i en forløst verden. Men verden ligger fremdeles i det onde, og jødernes liv og lagnad har aldri vært verre enn etter Jesu komme. Den liberale jødedom har stort sett oppgitt troen på en personlig Messias, men den venter en ny «messiansk tid» som skal komme i Guds time.

Vi har sett at både Montefiore og Klausner understreker Jesu betydning for hedningefolkene, og i sin store bok «Fra Jesus til Paulus» skriver Klausner at jødene venter en tid da jødedommen skal være utbredt over hele verden som «en profetisk-etisk og messiansk monoteisme». Monoteismen blir utbredt med kristendommen, og Klausner synes å tro at jødedommen og kristendommen skal bli forenet i en rensset monoteisme (ein geläutertes Judentum).

Det mest radikale syn på Jesu betydning for hedningsfolkene har den tyske jøden *Franz Rosenzweig* (1886-1929) gitt uttrykk for i sin bok «Stern der Erlösung» (Forløsningens stjerne), utkommet 1921. Rosenzweig hevder at jødene er det utvalgte folk, de er hos Faderen, og når Jesus sier: «Jeg er veien, sannheten og livet, ingen kommer til Faderen uten gjennom meg», så gjelder dette hedningene. For dem er Jesus veien til Gud.

I dag arbeider det synet seg mer og mer frem mellom jødene at Jesus og kristendommen har en gudgitt oppgave i verden. Jesus var først og fremst sendt for å føre hedningene inn i Guds rike. Med jødene har Gud sluttet en særskilt pakt gjennom fedrene og på Sinai. Det er jøder som går så langt at de sier at Gud

har stiftet to pakter, én med jødefolket på Sinai og én med hedningene på Golgata. Israels oppgave i verden er å være et paktsfolk, et gudsfolk, og på denne måte være et lys i verden. Jødene kan derfor tale om en sameksistens med kirken. Kirken og synagogen skal ikke arbeide mot hverandre, men med hverandre og ved siden av hverandre. Schalom Ben Chorin sier at der den kristne og den jødiske forkynnelse ikke kan klinge sammen, der må de stå sammen i bønn, som slår bro mellom begge, den felles bønn til den ene Gud.

Kirken og synagogen skal derfor møtes som likeverdige barn av den samme Gud, tale med hverandre og lære av hverandre, men det skal ikke være noen grenseoverskridelser fra den ene parten til den andre.

Slagordet i dag er derfor: Ikke misjon, men dialog, samtale. Kirkens representanter forfekter i dag ofte det samme syn og med enda større patos enn jødene.

Vi har allerede hørt hva Schalom Ben Chorin sier: Den jødiske bestrebelsen for å føre Jesus hjem, har i de siste 150 år ikke mer kommet til ro. Vi har sett litt av den bevegelse, men hvorhen den vil føre, vet ingen.

(En oppgave for seg ville det være å skrive om Jesus i jødisk skjønnlitteratur. En rekke bøker av denne kategori er skrevet om Jesus.)

LITTERATUR

- Schalom Ben Chorin*: Die Antwort des Jona, Hamburg 1956.
Schalom Ben Chorin: Bruder Jesus, München 1967.
Schalom Ben Chorin: Jesus im Judentum, Wuppertal 1970.
Martin Buber: Zwei Glaubensweisen, Zürich 1950.
David Flusser: Jesus, Hamburg 1968.
Jakob Jocz: The Jewish People and Jesus Christ, London 1962 (3. opplag).
Justinus Martyr: Dialogus cum Tryphone Judaeo, engelsk oversettelse, Cambridge 1911.
Joseph Klausner: Von Jesus zu Paulus, Jerusalem 1950.
Joseph Klausner: Jesus von Nazareth, Jerusalem 1952.
Samuel Kraus: Das Leben Jesu nach jüdischen Quellen, Berlin 1902.
Gösta Lindeskog: Die Jesusfrage im neuzeitlichen Judentum, Uppsala 1938.
C. G. Montefiore: The Synoptic Gospels, in two volumes, New York 1968.
Peter Richardson: Israel in the Apostolic Church, Cambridge 1969.
Peter Schneider: Sweeter than Honey (Christian Presence amid Judaism), London 1966.